

Менеджмент

УДК: 338.46:005.336.1:336.71

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18215092>

**Інструментарій оцінювання ефективності функціонування
посередницьких організацій з урахуванням перспективності детінізації їх
діяльності**

Бреус Світлана Василівна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та
логістики, Європейський університет, Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0624-0219>

Денисенко Микола Павлович

доктор економічних наук, професор, Doktor habilitovanyj nauk
ekonomichnykh, Profesor nauk ekonomichnykh, професор кафедри менеджменту
та підприємництва, Центральноукраїнський державний університет імені

Володимира Винниченка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8767-9762>

Черкасов Євген Вікторович

аспірант, Європейський університет, Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-8135-3827>

Прийнято: 12.12.2025 | Опубліковано: 29.12.2025

Анотація: У статті обґрунтовано доцільність оцінювання ефективності функціонування посередницьких організацій з урахуванням перспективності детінізації їх діяльності. Доведено, що в умовах зростання ролі мережевих форм організації бізнесу та значної частки тіньової економіки посередницькі

організації виконують ключову управлінську й інституційну функцію формалізації економічних взаємодій. Запропоновано інструментарій оцінювання, який поєднує структурні, мережеві, просторові, інституційні та коригувальні показники. **Мета** статті полягає в обґрунтуванні та визначенні інструментарію оцінювання ефективності функціонування посередницьких організацій з урахуванням перспективності детінізації їх діяльності. **Методи.** У статті використано системний та процесний підходи, концепції інституційної спроможності та мережевої взаємодії; методи: критичного аналізу наукових джерел та міжнародних рекомендацій, порівняльний аналіз моделей кластерного розвитку та ролі інтермедіарів, структурно-логічне моделювання для побудови інтегрованої рівневої моделі оцінювання, а також елементи контент-аналізу для виокремлення ключових груп показників (ресурси, процеси, проміжні та кінцеві результати, ступінь формалізації діяльності). **Результати.** Узагальнено сучасні підходи до оцінювання ефективності посередницьких організацій у кластерних системах та виявлено такі проблеми: фрагментарність показників оцінювання, обмежена адаптація існуючих моделей до контекстів високої тіньової економіки, недостатнє врахування ролі інтермедіарів у координації та детінізації, відсутність інтегральної моделі, яка б поєднувала ресурси, процеси, результати для підприємств та результати для регіонального розвитку. На цій основі запропоновано рівневу інтегровану модель доповнену системою інтегрованих показників ефективності, що охоплюють кількісні, структурні, процесні та результативні аспекти функціонування посередницьких організацій. **Висновки.** Запропонована інтегрована модель оцінювання ефективності функціонування посередницьких організацій у кластерних системах дозволяє поєднати інструменти циклічного удосконалення та організаційної досконалості з комплексною системою показників та слугувати базисом для трансформації теоретичних підходів у практику оцінювання ефективності управління кластеризацією та детінізації економічної діяльності.

Ключові слова: посередницькі організації, ефективність діяльності,

детінізація економіки, інституційна спроможність, мережеві взаємодії, економічний розвиток.

Methodological Framework for Evaluating the Effectiveness of Intermediary Organizations' Performance in the Context of the Prospects for De-shadowing Their Activities

Svitlana Breus

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor at the Department of Management and Logistics, European University, Kyiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0624-0219>

Mykola Denysenko

Doctor of Economic Sciences, Professor, Doctor Habilitated of Economic Sciences, Professor of Economic Sciences, Professor at the Department of Management and Entrepreneurship, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Kropyvnytskyi, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8767-9762>

Yevhen Cherkasov

European University, Kyiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-8135-3827>

Abstract. The article substantiates the relevance of assessing the efficiency of intermediary organizations' functioning, taking into account the prospects for informal economy reduction. It is demonstrated that in the context of the growing role of network-based business structures and a significant share of the shadow economy, intermediary organizations perform a key managerial and institutional function in formalizing economic interactions. A comprehensive assessment framework is proposed, integrating structural, network, spatial, institutional, and corrective indicators. **Purpose.** The **aim** of the article is to substantiate and define a framework

for evaluating the efficiency of intermediary organizations' functioning, considering the prospects for informal economy reduction. **Methods.** The study employs systemic and process-based approaches, institutional capacity concepts, and network interaction theory. The methods include critical analysis of scientific sources and international recommendations, comparative analysis of cluster development models and the role of intermediaries, structural-logical modeling for constructing an integrated multi-level assessment model, and content analysis to identify key indicator groups (resources, processes, intermediate and final outcomes, degree of formalization). **Results.** Modern approaches to assessing the efficiency of intermediary organizations in cluster systems are summarized, revealing the following problems: fragmented evaluation indicators, limited adaptation of existing models to high-shadow-economy contexts, insufficient consideration of intermediaries' role in coordination and informal economy reduction, and the absence of an integrated model linking resources, processes, enterprise outcomes, and regional development results. On this basis, a multi-level integrated model is proposed, supplemented by a system of integrated performance indicators covering quantitative, structural, processual, and outcome aspects of intermediary organizations' functioning. **Conclusions.** The proposed integrated model for evaluating the efficiency of intermediary organizations in cluster systems allows combining cyclic improvement tools and organizational excellence principles with a comprehensive indicator system. It provides a foundation for translating theoretical approaches into practical tools for assessing efficiency in cluster management and informal economy reduction.

Keywords: intermediary organizations; performance effectiveness; economic formalization; institutional capacity; inter-organizational networks; economic development.

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси в економіці проєкціуються на мікрорівень та знаходять відображення у діяльності суб'єктів господарювання й під впливом цифровізації та глобалізації в умовах

нарощування кризових явищ актуалізують проблему ефективності функціонування посередницьких організацій, які виконують роль інституційних «мостів» між формальним та неформальним сферами економіки. Попри активне впровадження інструментів цифровізації, реформування податкової системи та зростання міжнародної підтримки, тіньова економіка в Україні залишається структурною загрозою розвитку бізнесу та економічної безпеки країни. У цьому контексті кластеризація може розглядатись як потенційно можливий механізм детінізації, що сприятиме формуванню прозорого середовища співпраці, обміну знаннями та інноваціями, уніфікації стандартів діяльності та підвищенню довіри між учасниками. У цьому контексті детінізація має усі шанси змінити форму з адміністративної вимоги на економічно доцільний процес, що сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємств та їхній інтеграції у легальне ринкове середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі значним чином представлені результати досліджень інституційної ролі посередницьких організацій як елементів інноваційних екосистем, кластерів або регіональних мереж співпраці. Водночас ефективність їх функціонування здебільшого оцінюється через показники інноваційної активності, зайнятості чи конкурентоспроможності на мезорівні, тоді як вплив посередників на зниження рівня тінізації економічної діяльності не знайшов достатнього відображення у емпіричних дослідженнях, значна частина з них зосереджена на макрорівневих оцінках тіньової економіки (методи MIMIC, VAT GAP, оцінка неформальної зайнятості) й це не дозволяє у повній мірі пов'язати отримані результати з діяльністю конкретних інституцій або організацій.

Кластери переважним чином розглядаються як перспективна форма інтеграції бізнесу та держави з метою підвищення рівня інноваційності, відкритості й гнучкості підприємств, включно з посередницькими структурами. Так, Карпенко А. В. та Карпенко Н. М. тлумачать кластеризацію як сучасну форму організації бізнесу, що дозволяє покращити взаємодію між виробничими,

сервісними та посередницькими компаніями, особливо в умовах технологічних змін та цифрової трансформації й окрему увагу вони приділяють явищу тіньової економіки, що охоплює неофіційні грошові потоки, приховану зайнятість та недекларовані операції. Найбільшого поширення кластеризація отримала у сфері торгівлі у певних сегментах, включно з оптовим посередництвом, проте у секторах із низьким рівнем цифровізації та податкової дисципліни це є загрозою формалізації бізнесу [1]. Однак, посередницькі організації не відіграють значної ролі у цьому процесі – часто розглядаються як нейтральні координатори взаємодій, а їх управлінська спроможність впливати на формалізацію контрактів, податкову дисципліну та дотримання правил господарської діяльності залишається поза фокусом емпіричних досліджень.

У праці Коваленка В. В., Слатвінської М. О. та Варналія З. С. розкривається феномен тіньової економіки як багатовекторної загрози для фінансової безпеки держави – підкреслюється, що подолання тінізації вимагає не лише фіскального контролю, але й інституційної модернізації бізнес-середовища через механізми кооперації, стандартизації та цифрового сліду [2]. У цьому контексті кластери є інструментом зниження інституційних бар'єрів для детінізації, що корелює з дослідженням Тимошенко О. І. та Засанського В. В., де тіньова діяльність розглядається як системна перешкода для інтеграції малого та середнього бізнесу в прозоре економічне середовище [3].

Низка авторів наголошує на значущості саме цифрових платформ у межах кластерних стратегій, що відображено в аналітичному зрізі Hutsul T., Maslyhan O., Mashtaler O., Tsybalyistova O., Cheban, де обґрунтовано, що цифровізація бізнес-процесів є основою для підвищення прозорості та зниження транзакційної тінізації, зокрема серед посередницьких організацій [4], але при цьому простежується зв'язок між тіньовою зайнятістю та непрозорими ланцюгами поставок, зокрема в оптовій та зовнішньоекономічній діяльності, що створює підґрунтя для дослідження впливу кластерів як інструменту формалізації операцій, про що зазначає Демкович Т. [5].

Smet S. [6] проводить аналізування ролі кластерних інтермедіарів у забезпеченні доступу до зовнішніх джерел знань, спільного навчання та дисемінації інновацій й підкреслює, що посередницькі організації відіграють ключову роль у зв'язку кластерів із зовнішніми мережами знань і ринків, що важливо для інноваційної та конкурентної динаміки кластерів; .

Feser D. [7] у результаті систематичного огляду ролі інноваційних посередників у процесах обміну знаннями між підприємствами та іншими акторами інноваційних екосистем розкриває детермінанти, чинники та механізми, що впливають на роль посередників у знання-обміні, що є важливим для кластеризації.

Mignon I., Bastås, L. [8] провели емпіричне дослідження агентства посередників у реалізації політики переходів, у результаті чого констатував, що посередники мають власну агенцію, впливають на інтерпретацію та реалізацію політик, вони не є пасивними виконавцями, що є важливим для аналізування ролі посередників у кластеризації як управлінських агентів змін.

Lobo R. C. G., Bortoloso P., Denes D., Isaak A. J. [9] запропонували систематичний підхід, що підкреслює роль посередників у соціотехнічних переходах, зокрема у контексті сталого управління, вони запропонували фреймворк, що може бути адаптований до кластерних середовищ, де посередники працюють над поширенням знань і мережевою координацією.

Sankurtaran P., Nielsen B., McCabe S. [10] у результаті дослідження практик кластеризації у креативних індустріях розглядали можливість реалізації кластерних практик, включно з діяльністю менеджерів кластерів чи локальних агентів з урахуванням їх впливу на стійкість мережевих взаємодій.

При цьому Kolisnichenko N. [11] акцентовано увагу на перевагах кластерів у відбудові економіки України й незважаючи на відсутності дослідження ролі посередників, вона містить цінні управлінські міркування щодо структур підтримки та внутрішніх агентів, які виконують роль посередників між учасниками кластера.

Таким чином, наявні наукові дослідження формують важливе теоретичне підґрунтя, однак відсутність інструментарію, що дозволяє простежити трансмісію ефектів детінізації від посередницьких організацій до регіонального чи секторального рівнів не дають підстав до здійснення уніфікації інструментарію оцінювання ефективності функціонування посередницьких організацій з урахуванням перспективності детінізації їх діяльності та ролі й потенціалу у процесах детінізації суб'єктів господарювання, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, віддаючи належне науковим здобуткам авторів, вважається за доцільне зазначити, що недостатньо розробленими залишаються підходи до кількісного оцінювання ефективності посередницьких організацій з урахуванням їх внеску у процеси детінізації. Слід зазначити, що у наукових джерелах, незважаючи на їх практико-орієнтовану цінність, недостатньо уваги приділено перспективності детінізації, що передбачає оцінювання не лише поточного рівня тіньових операцій, а й потенціалу їх скорочення за умови активізації діяльності посередницьких організацій. Більшість підходів мають статичний характер і не враховують управлінських рішень та інституційних змін у динаміці, таким чином слід зазначити, що наявні дискусії посилюють консенсус щодо розгляду детінізації як інституційної адаптації, що детермінує перегляд бізнес-моделей задля підвищення рівня довіри між суб'єктами ринку та потребу у розробленні інструментарію оцінювання ефективності функціонування посередницьких організацій з урахуванням перспективності детінізації їх діяльності..

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в обґрунтуванні та визначенні інструментарію оцінювання ефективності функціонування посередницьких організацій з урахуванням перспективності детінізації їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. За інтегральною оцінкою Міністерства економіки, рівень тінізації у 2021 році становив 28,4% ВВП, у 2022 р. – зріс до

31,3%, що відображає шокові наслідки повномасштабного вторгнення, тоді як у 2023–2024 рр. показник знизився до 25,6% та 19,8% відповідно [12], такий стан свідчить швидше про зниження після шокowego зростання у 2022 році після початку повномасштабної війни. Певною мірою це свідчить про резильєнтність бізнесу до воєнних умов й часткове повернення до легальної діяльності – на детінізацію вплинули вимоги прозорості для отримання державної та міжнародної підтримки, спрощення податкових процедур, зменшення корупційного тиску й активне поширення безготівкових розрахунків. Але, зважаючи на те, що водночас змінилася структура економіки: скоротилися найбільш тіньові сегменти та зросла частка галузей, орієнтованих на офіційні стандарти й зовнішні ринки, то це не є свідченням підвищення рівня прозорості бізнесу й постового його виходу з тіні, а більшою мірою про зміну форматів діяльності бізнесових структур та джерел капіталу з залученням посередницьких організацій. В цілому, така динаміка свідчить, що детінізація в умовах воєнної економіки може відбуватися не лише через посилення державного контролю, а й завдяки поступовій зміні інституційних та ринкових умов, що апріорі мають стимулювати бізнес до прозорої діяльності. У цьому контексті постає потреба у пошуку механізмів, здатних не просто реагувати на тіньові практики, а створювати середовище, у якому легальність стає економічно вигіднішою за тінізацію й розроблення відповідного інструментарію оцінювання ефективності функціонування посередницьких організацій у ракурсі перспективності детінізації їх діяльності. Одним із таких механізмів, що поєднує інституційну адаптацію, зниження інформаційної асиметрії та підвищення відповідальності учасників ринку, може виступати кластеризація. Адже руйнації, невизначеність, ризики втрати майна чи матеріальної бази тощо спонукають створювати бізнес-об'єднання, здатні забезпечити спільний захист, підвищити гнучкість та маневреність й збільшити шанси на виживання за безпрецедентних обставин.

Інтегрована модель базується на поєднанні: кластерного підходу (Porter, regional clusters); інституційної теорії (institutional capacity, formalization);

мережевої економіки (inter-organizational networks); теорії тіньової економіки (informal economy, economic formalization). А рівень кластеризації трактується як інтегральний результат: щільності та якості мережевих взаємодій та ефективності діяльності посередницьких організацій й рівня їх інституційної формалізації.

Формалізація рівневої інтегрованої моделі, доповненої системою інтегрованих показників ефективності, що охоплюють кількісні, структурні, процесні та результативні аспекти функціонування посередницьких організацій моделі, представлена на рис. 1.

Інтегральна оцінка рівня кластеризації з урахуванням детінізації може бути здійснена за формулою адитивної згортки (формула 1).

$$ПК = \sum_{i=1}^n w_i \times I_i, \quad (1)$$

де ПК – інтегральний індикатор рівня кластеризації; I_i – індикатор відповідного рівня; n – кількість рівнів; w_i – вагові коефіцієнти.

При здійсненні оцінювання рівня кластеризації вважається за доцільне враховувати, що низький рівень детінізації знижує загальний потенціал кластеризації незалежно від мережевої активності.

Рівні кластеризації можуть бути інтерпретовані таким чином:

< 0,30 – латентний рівень кластеризації, характеризується домінуванням тіньових та неформальних взаємодій;

0,30–0,50 – початковий рівень кластеризації, характеризується частковою формалізацією та слабкою мережевою взаємодією.

0,50–0,70 – середній рівень кластеризації, наявна стійка мережува взаємодія та активна детінізація;

0,70–0,85 – зрілий рівень кластеризації, характеризується високим рівнем інституціоналізації кластерів;

> 0,85 – високоінтегрований рівень кластеризації, наявний системний ефект.

Рис. 1. Етапи побудови рівневої інтегрованої моделі

Джерело: сформовано з урахуванням даних [1-14].

Кластерні утворення, що базуються на кооперації, стандартизації та мережевій взаємодії, здатні формувати внутрішні стимули до прозорості, що доповнюють або навіть перевищують ефективність традиційних інструментів державної політики детінізації, тому дослідження ролі кластерних стратегій у процесах детінізації бізнесу набуває особливої актуальності в українських реаліях воєнного та післявоєнного розвитку.

Легалізація діяльності в межах кластерного середовища відбувається не під тиском зовнішнього контролю, а як результат усвідомленої вигоди. Учасники кластерів отримують доступ до спільних ресурсів, інструментів підтримки, нових ринків та фінансових можливостей, що робить офіційне ведення бізнесу більш вигідним порівняно з тіньовою моделлю. У таких умовах прозорість стає не обтяжливою вимогою, а передумовою для розвитку, що мотивує підприємства до поступової легалізації своєї діяльності. [13].

У межах кластерних об'єднань формується система неформальної саморегуляції, що базується на горизонтальних зв'язках та взаємному нагляді між учасниками. Підприємства контролюють дотримання загальноприйнятих правил поведінки не лише з міркувань юридичної відповідальності, а насамперед задля збереження довіри всередині спільноти. У такому середовищі репутація набуває вагомого значення як нематеріальний актив, а порушення узгоджених принципів може призвести до втрати партнерства або виключення з кластера. Внаслідок цього виникає внутрішній нормативний тиск, який заохочує дотримання прозорих правил ведення бізнесу, зокрема в частині податкової дисципліни та соціальних зобов'язань.

У рамках кластерної моделі значну роль відіграє партнерство з державними інституціями, спрямоване на створення сприятливого регуляторного середовища для підприємництва. Кластерні об'єднання виступають платформами для комунікації між бізнесом і владою, зокрема у питаннях спрощення адміністративних процедур, адаптації податкового законодавства до потреб малого та середнього бізнесу, а також розширення

доступу до інформаційно-консультаційної підтримки. Реалізація державних ініціатив, орієнтованих на розвиток кластерів, може супроводжуватися запровадженням податкових пільг, дерегуляційних інструментів або пілотних програм, участь у яких передбачає офіційний статус суб'єкта господарювання. Таким чином, тісна взаємодія бізнесу з державою в межах кластеру створює передумови для зменшення транзакційних витрат легальної діяльності та поступової втрати привабливості неформального сектору [14].

Кластерні об'єднання сприяють зменшенню масштабів неформальної зайнятості шляхом створення нових робочих місць у легальному секторі економіки. Залучення малих підприємств до кластерних структур часто виступає механізмом поступової інституціоналізації їхньої діяльності, оскільки співпраця в межах кластеру вимагає дотримання офіційних процедур працевлаштування та обліку. Реалізація спільних проєктів, організація навчальних ініціатив і горизонтальний обмін досвідом сприяють підвищенню професійної кваліфікації персоналу та зміцненню організаційної спроможності підприємств. У результаті зростає їхня здатність до офіційного оформлення трудових відносин, що, своєю чергою, знижує частку тіньової зайнятості в кластеризованих регіонах і секторах.

Водночас кластерний підхід не є миттєвим розв'язанням проблеми тіньової економіки. Його вплив реалізується поступово, у міру зростання довіри між учасниками та набуття ними необхідних ресурсів і знань. Максимальний ефект досягається за умови підтримки кластерних ініціатив з боку держави та донорів: як наголошують дослідники, розвиток кластерів потребує цільової політики й законодавчого підґрунтя. Варто також мінімізувати ризики імітації та зловживань кластерною моделлю. Необхідно підтримувати реальні кластерні ініціативи й забезпечувати прозорість їх діяльності, щоб запобігти створенню фіктивних «кластерів» заради вигоди. Таким чином, кластерний підхід за належних умов може стати дієвим інструментом детінізації бізнесу. Однак його успішність залежить від довгострокової стратегії та контролю [15]. Завдяки поєднанню кооперації, конкуренції та мережевої взаємодії, кластерні утворення

сприяють зменшенню інформаційної асиметрії, формуванню довіри між учасниками, уніфікації стандартів і запровадженню відкритих інновацій, що значно знижує вразливість посередницьких структур до тіньових схем. Кластерна модель сприятиме забезпеченню синергетичного ефекту між бізнесом, науковими інституціями та державою [16] шляхом створення умов, за яких економічна доцільність легальної діяльності перевищує потенційні вигоди від тінізації.

Висновки. З урахуванням зазначеного слід констатувати, що зважаючи на зниження масштабів неформального сектору в останні роки, для українського бізнесу дедалі більш значущими стають моделі взаємодії, які забезпечують передбачуваність та опору на відкриті практики. У ситуації постійних ризиків та обмеженості індивідуальних ресурсів компанії все частіше шукають формати кооперації, здатні гарантувати організаційну стійкість та доступ до інструментів розвитку. Таким чином, слід зазначити, що у науковій літературі та емпіричних дослідженнях кластеризація переважно є індикатором рівня детінізації та може відігравати ключову роль у створенні умов для добровільного переходу підприємств до формалізованих та прозорих механізмів ведення діяльності й тому роль кластерів набуває особливого змісту – вони виконують функцію структурного зв'язного елемента, який формує простір узгоджених правил, взаємної підтримки та спільних стандартів.

У таких об'єднаннях підприємства отримують доступ до взаємодоповнюючих компетенцій, партнерських мереж та ресурсної бази, що робить непрозору поведінку не вигідною та ризикованою. Наявність колективних механізмів контролю, інтегрованих інформаційних рішень і узгоджених підходів до організації роботи сприяє поступовому відходу від неофіційних практик. У результаті кластери виконують роль інтегратора та стабілізатора, який закріплює вибір на користь легальної економічної моделі та посилює потенціал українських підприємств у період воєнних та післявоєнних трансформацій, що й становить перспективи подальших розвідок за тематикою дослідження.

Список використаних джерел

1. Карпенко А. В., Карпенко Н. М. Механізм управління розвитком кластерів в Україні як особливою формою бізнес-спільнот. *Економіка і організація управління*. 2023. № 2 (50). С. 61–75. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.2.6>
2. Коваленко В. В., Слатвінська М. О., Варналій З. С., Шелудько С. А., Валігура Т. В. Феномен тіньової економіки та її вплив на розвиток корпоративного бізнесу та домашніх господарств в Україні. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. Т. 3, № 44. С. 328–337. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3763>
3. Тимошенко О. І., Засанський В. В. Тіньова діяльність як загроза для економічної безпеки підприємництва. *Економіка і управління*. 2022. № 2. С. 5–17. DOI: <https://doi.org/10.36919/2312-7812.2.2022.05>
4. Hutsul T., Maslyhan O., Mashtaler O., Tsymbalistova O., Cheban Yu. Clusters in the Strategy of Economic Development of Ukraine and Its Regions. *Economy and Society*. 2023. No. 54. P. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-33>
5. Demkovych T. The Impact of Shadow Employment on the Economy of Ukraine: Analysis and Reasons. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2023. Vol. 2 (48), pp. 50–61. DOI: <https://doi.org/10.55643/ser.2.48.2023.494>
6. Smet S. *The roles of intermediaries in upgrading of manufacturing clusters* / S. Smet. *European Planning Studies*. 2021. Vol. 29, № 5.
7. Feser D. Innovation intermediaries revised: a systematic literature review on innovation intermediaries' role for knowledge sharing. *Review of Managerial Science*. 2023. Vol. 17, No. 5. P. 1827–1862. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11846-022-00593-x>
8. Mignon I., Bastås L. Agency of institutional intermediaries in transitions: A study of influences on intermediary practices. *Technological Forecasting and Social Change*. 2025. Vol. 217, Article 124171. DOI:

<https://doi.org/10.1016/j.techfore.2025.124171>

9. Lobo R. C. G., Bortoloso P., Denes D., Isaak A. J. The Role of Intermediaries in Sociotechnical Transitions: A Systematic Framework Towards Sustainability Management. *Business Strategy and the Environment*. 2025. Vol. 34, No. 4, pp. 4998–5018. DOI: <https://doi.org/10.1002/bse.4237>

10. Cankurtaran P., Nielsen B., McCabe S. Resilience and fragility in creative industry clusters: Exploring the Birmingham Jewellery Quarter. *Industrial Marketing Management*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2025.07.004>

11. Колісниченко Н. Advantages of clusters in Ukraine's recovery // *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2024. Вип. 2(31). С. 3–10. DOI: <https://doi.org/10.33108/sepd.2024.02.003>

12. Поплюйко Я. В., Мельник М. О. Оцінка рівня тіньової економіки України в період воєнного стану та визначення ключових факторів впливу. *Статистика України*. 2025. № 2. С. 17–29. DOI: [https://doi.org/10.31767/su.2\(109\)2025.02.02](https://doi.org/10.31767/su.2(109)2025.02.02)

13. Підоричева І. Ю., Ліщук О. В. Актуальні напрями та перспективи розвитку індустріальних парків і кластерів у контексті сучасної та повоєнної відбудови України. *Економіка промисловості*. 2023. № 3. С. 31–53. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-1\(71\)-66-79](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-1(71)-66-79)

14. Савостенко, Т. О., Шевченко, Л. Г. The Role of the State in Economic Clustering: European Experience and Ukrainian Realities. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023, № 8, с. 12–24. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-8-02-04>

15. Бреус С. В., Денисенко М. П., Панченко О. П. Кластеризація як чинник адаптації посередницьких організацій до детінізації діяльності суб'єктів господарювання. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 3. С. 1–15. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17265548>

16. Черкасов Є. В., Бреус С.В. Інноваційно-кластерний підхід до розвитку посередницьких компаній у контексті європейської інтеграції. *Актуальні*

проблеми економіки та менеджменту в умовах сучасних викликів: збірник матеріалів науково-практичної конференції молодих вчених та студентів / за заг. ред.: О.М. Левченка, Л.І. Яременко. Кропивницький: РВВ ЦДУ ім. В. Винниченка, 2025. Вип. 2. 258 с. С. 52-55.